

екологізація в аграрній сфері може бути вирішенням продовольчої, екологічної, економічної проблем, що в цілому, впливає на забезпечення національної безпеки нашої країни.

Таким чином, правові аспекти охорони ґрунтів відіграють ключову роль у забезпеченні екологічної безпеки держави. Від їх ефективного регулювання залежить не лише якість довкілля, а й продовольча незалежність, економічна стабільність та здоров'я майбутніх поколінь.

Література:

1. Андрейцев В.І. Екологічне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2012. 512 с.
2. Земельний кодекс України: Закон України 25.10.2001 № 2768-ІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Земельне право України: підручник. Г. І. Балюк, Т. О. Коваленко, В. В. Носік та ін. ; за ред. В. В. Носіка. Київ : Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет». 2008. 511 с.
4. Титова Н. І. Правові аспекти охорони земель. Генеза, географія та екологія ґрунтів. Львів, 1999. С. 214–216.
5. Зміни до Положення про державну установу «Інститут охорони ґрунтів України» наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20 берез. 2013 р. № 198. URL: <http://www.iogu.gov.ua/pro-duderzhgruntohorona/polozhennya/zminy-do-polozhennya-pro-derzhavnu-ustanovuinstitut-ohorony-gruntiv-ukrajiny/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-17>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Дзюба Олена Юріївна

*ад'юнкт кафедри поліцейської діяльності факультету № 2
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Забезпечення та захист прав і свобод дітей в умовах дії правового режиму воєнного стану набуває особливої значущості з огляду на низку об'єктивних факторів. По-перше, воєнний стан формує надзвичайні обставини, які створюють реальні загрози реалізації основоположних прав дитини, зокрема права на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від будь-яких форм насильства. У таких умовах діти зазнають

примусового переміщення, вимушеного розлучення з членами сім'ї, а також підвищеного ризику залучення до різних форм експлуатації. По-друге, Україна як держава – учасниця Конвенції ООН про права дитини зобов'язана забезпечувати належний рівень захисту прав дітей навіть у період збройного конфлікту, що зумовлює необхідність адаптації національного законодавства та формування спеціалізованих правових і соціальних механізмів допомоги дітям у кризових ситуаціях. По-третє, сучасний воєнний стан в Україні, спричинений зовнішньою збройною агресією, актуалізує потребу в реалізації ефективних і скоординованих заходів захисту дітей, зокрема шляхом створення безпечних середовищ перебування, надання психологічної підтримки, а також забезпечення задоволення базових життєвих потреб, включаючи доступ до харчування та медичної допомоги [1, с. 598].

В Україні з моменту тимчасової окупації рф АР Крим та частини Донецької і Луганської областей станом на 30.04.2021 р. в ході збройного протистояння загинуло 152 дитини, 146 дітей було поранено [2].

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України за даними сайту «Діти війни» (який враховує дані Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора України, Національного інформаційного бюро та відкритих джерел рф) станом на кінець листопада 2025 р. 676 дітей загинуло, 2296 дітей зазнали поранення, 20 дітей стали жертвами сексуального насильства, 2232 дітей зникло безвісти, 19 546 дітей було депортовано та/або примусово переміщено на територію рф чи тимчасово окуповані країною-агресором українські території [3]. Точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України.

За даними ООН на кінець 2023 р. 6,33 млн. Українців покинули Україну через війну, а за даними Євростату у країнах ЄС статус тимчасово захисту отримали 4 240 000 українців, 33,4 % від загальної кількості біженців складають діти. Слід зауважити, що точних статистичних даних навести неможливо, оскільки не враховуються показники кількості українських біженців в Великобританії, Канаді, США, Туреччині, Норвегії, Швейцарії, а також, окремі країни дозволяють перебування дітей без реєстрації (наприклад, Франція) [4].

Попри наявність численних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав дитини в Україні, значна частина передбачених ними прав на практиці не реалізується у певній мірі.

Вітчизняна система юридичного забезпечення прав дитини характеризується власною специфікою та багаторівневою нормативною регламентацією. По-перше, інститут прав дітей представлений у різноманітних нормативно-правових актах, які відрізняються предметом регулювання, правовою силою, змістом норм та специфікою регуляторних

механізмів. По-друге, законодавчою основою забезпечення прав дітей в Україні є Закон України «Про охорону дитинства», який визначає фундаментальні права неповнолітніх та встановлює обов'язок органів влади адекватно реагувати на будь-які прояви негативного впливу на стан прав дитини в суспільстві. По-третє, порівняно з іншими категоріями фізичних осіб, правовий статус дитини передбачає значно ширший перелік прав, що свідчить про легітимізацію особливого соціально-правового положення дитини та визнання її як окремого, спеціально захищеного об'єкта державного управління на всіх рівнях [5, с. 70].

У національному законодавстві, а саме в Цивільному та Сімейному кодексах вживаються поняття «дитина», «малолітні діти», «неповнолітні діти». За ст. 6 Сімейного кодексу України діти поділяються на малолітніх (до 14 років) і неповнолітніх (від 14 до 18 років) [6], отже правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, тобто до 18 років. В Цивільному кодексі України обсяг цивільної дієздатності фізичної особи визначено залежно від віку і стану здоров'я. За віком, зокрема, вона є: часткова, якою наділена особа, яка не досягла 14 років (малолітня особа) (ст. 31); неповна, якою наділена особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа) (ст. 32); повна, якою наділена фізична особа, яка досягла 18 років (повнолітня особа) (ст. 34) [7].

Згідно Закону України «Про охорону дитинства» дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій або збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні (ст. 1) [8]. Отже, загальною правовою нормою є визнання дитиною будь-якої особи, яка не досягла встановленого законом повноліття.

У науковій літературі дитинство визначається як період від народження до досягнення повної соціальної та психологічної зрілості, протягом якого відбувається формування дитини як повноцінного члена громадянського суспільства [9, с. 105]. Законодавчо це положення відображено у статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», де дитинство розглядається як період розвитку особи до досягнення повноліття [8].

Створення посади Уповноваженого Президента України з прав дитини стало однією з ключових передумов імплементації основних положень Конвенції ООН про права дитини в національне законодавство. Інституція Уповноваженого покликана забезпечувати

системний моніторинг дотримання прав неповнолітніх, координувати діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо захисту дітей, а також взаємодіяти з міжнародними та неурядовими організаціями у сфері дитячих прав. Завдяки діяльності Уповноваженого посилюється ефективність реалізації прав дітей, забезпечується оперативне реагування на порушення та створюються передумови для розробки комплексної державної політики щодо захисту найвразливіших категорій неповнолітніх.

Наразі Уповноваженою Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації є Дар'я Герасимчук, призначена на посаду Указом від 15 червня 2021 року, а її робота зосереджена на моніторингу порушень прав дітей, питаннях опіки, усиновлення та реабілітації постраждалих від війни, співпрацюючи з міжнародними інстанціями для захисту українських дітей.

Основні напрями роботи: захист прав дітей; моніторинг ситуації та реагування на порушення прав дітей, особливо в умовах війни; дитяча реабілітація; допомога дітям з інвалідністю та тим, хто постраждав від російської агресії; підтримка родин: виявлення сімей у складних життєвих обставинах та сприяння поширенню опіки й усиновлення; міжнародна співпраця; взаємодія з міжнародними організаціями (ООН, ОБСЄ) та Міжнародним кримінальним судом щодо злочинів проти дітей.

Хотілося також зазначити, що відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Нині цю посаду обіймає Дмитро Лубінець. 5 травня 2025 року на посаду представниці Уповноваженого з прав дитини було призначено Оксану Черв'якову. До повноважень входить: взаємодія з громадськістю, представниками міжнародних організацій та держорганів; за дорученням Уповноваженого має право направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав дитини.

Водночас у діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини виявляються певні проблеми. Зокрема, низка науковців наголошує на відсутності чіткого правового закріплення механізмів взаємодії між інститутом дитячого омбудсмена та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Така координація могла б сприяти більш ефективному усуненню коренів порушень прав неповнолітніх. Щодо модернізації системи захисту прав дітей, експерти Ради Європи та Європейської мережі дитячих омбудсменів рекомендують запровадити в Україні європейську модель Уповноваженого з прав дитини як окремих і суверенний інститут, наділений юридичним імунітетом. За таких умов, на думку європейських фахівців, інститут Уповнова-

женого здатен діяти незалежно та ефективно виконувати свої функції щодо захисту прав дітей у повному обсязі [10].

Ювенальна поліція виступає ключовим суб'єктом превентивної діяльності у сфері захисту прав дітей, наділеним спеціальними повноваженнями відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [11]. Нормативно-правове забезпечення її діяльності у взаємодії з неповнолітніми ґрунтується як на міжнародних стандартах, так і на національних нормативно-правових актах. У контексті воєнного стану роль підрозділів ювенальної превенції набуває особливої актуальності та значущості, оскільки воєнні дії супроводжуються масовими порушеннями прав дітей. Сьогодні працівники служби ювенальної превенції виконують надзвичайно складну місію: відновлювати втрачене дитинство українських дітей, допомагати їм адаптуватися до нових умов життя та забезпечувати максимальний рівень безпеки у навколишньому середовищі.

Варто наголосити, що запровадження в закладах освіти посади поліцейського охорони є одним із механізмів реалізації Концепції безпеки закладів освіти, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 року [12]. Основною метою створення цієї посади є забезпечення безпечного перебування та навчання учнів у закладах загальної середньої освіти, оперативне надання допомоги у разі надзвичайних ситуацій, а також запобігання, виявлення та припинення порушень публічного порядку й безпеки у межах навчального закладу шляхом ефективної взаємодії з адміністрацією закладу. Про діяльність підрозділів ювенальної превенції та служби освітньої безпеки ми розглянемо у подальших розділах роботи.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1513 «Про затвердження Порядку реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми». Цей Порядок визначає механізм реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми в закладах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрів, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, інших громадських об'єднань, що є суб'єктами молодіжної роботи, у колективах яких перебувають діти або які контактують з дітьми (незалежно від типу і форми власності) (далі – суб'єкти), які сталися у приміщенні, на території суб'єкта або під час заходів поза його межами, організатором (співорганізатором) яких є суб'єкт.

Ключовим є те, що у разі виявлення ознак насильства та жорстокого поводження з дитиною керівник суб'єкта: невідкладно, у строк, що не перевищує трьох годин, повідомляє про виявлення ознак насильства та жорстокого поводження з дитиною (в письмовій формі, зокрема за допомогою електронної комунікації) батькам або іншим законним

представникам дитини (крім випадків, коли батьки або інші законні представники дитини є кривдниками дитини), уповноваженому підрозділу органу Національної поліції та службі у справах дітей за місцем розташування суб'єкта з одночасним інформуванням про це територіального органу Нацсоцслужби, Державної служби у справах дітей; скликає засідання комісії не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня отримання повідомлення [13].

Актуальною залишається Постанова КМУ, ухвалена ще 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». Нею передбачено дії та заходи у випадку виявлення дітей, що залишилися без батьківського піклування [14].

Постановою КМУ від 5 квітня 2017 року «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» передбачено надання дитині відповідного статусу органами опіки та піклування з метою припинення або попередження фізичного та сексуального насильства та моральних та психологічних страждань [15].

На підставі наведеного можна зробити висновок, що забезпечити безумовну реалізацію чинних норм у зоні збройного конфлікту вкрай складно, а у деяких випадках – взагалі неможливо, враховуючи конкретні обставини на територіях, де державні органи України тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження. Для підвищення ефективності захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій, доцільно розширювати співпрацю держави з відповідними неурядовими організаціями та іншими складовими частинами громадянського суспільства, надаючи їм підтримку у проведенні профільної діяльності.

Українська держава, задекларувавши стратегічний курс на європейську інтеграцію, здійснила масштабну імплементацію міжнародних та європейських стандартів у сфері прав людини, зокрема прав дитини до національного законодавства. Навіть в умовах повномасштабної збройної агресії та дії правового режиму воєнного стану органи державної влади – Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України – демонструють інституційну спроможність до оперативного реагування на сучасні виклики та загрози. Їх діяльність спрямована на збереження функціонування правової системи, забезпечення максимально можливого рівня дотримання норм національного та міжнародного права, а також на формування й реалізацію комплексних механізмів захисту дітей від негативних наслідків війни та інших несприятливих життєвих обставин.

Література:

1. Волошанівська Т.В. Забезпечення прав та свобод дитини під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2025. С. 598–601. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/139>.
2. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. Музей воєнного дитинства. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legalframework/> (дата звернення: 04.12.2025 р.).
3. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 30.12.2025 р.).
4. Агаркова Н. Скільки українських дітей за кордоном: понад мільйон дошкільнят та мільйон школярів. PROUKRAINU.BLESK.CZ. URL: (<https://proukrainu.blesk.cz/skilky-ukrainskykh-ditei-za-kordonom-ponad-milion-doshkilniat-ta-milion-shkoliariv/>) (дата звернення: 03.12.2025 р.).
5. Навроцький О. О. Види адміністративно-правових гарантій забезпечення прав дитини в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 1. С. 69–74.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#top>
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
9. Тетяна Гаєвська Еволюція дитинства під впливом соціокультурних процесів. *The culturology ideas*. 2017. № 12. С. 105–113.
10. Марцеляк О. В. Конституційно-правий статус інституту омбудсмена: світовий досвід та українська модель. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1351?locale_attribute=en
11. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
12. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>
13. Про затвердження Порядку реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1513. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-2025-%D0%BF#Text>
14. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова КМУ від 24.09.2008 №866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-p#Text>
15. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-18>

ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА: ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Дубинський Олег Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
проректор з науково-педагогічної роботи, економічних,
юридичних та соціальних питань
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

В умовах сучасних глобальних викликів, пов'язаних зі змінами клімату, енергетичною безпекою та необхідністю зменшення залежності від викопних джерел енергії, розвиток відновлюваної енергетики є одним із ключових напрямів сталого розвитку держав. Україна, як частина міжнародної спільноти, також активно працює над створенням правових засад для стимулювання та регулювання цього сектору.

Надзвичай особливо це питання, як зауважують В. О. Тімашов та С. В. Губій, актуалізувалось у період воєнного стану [1, с. 445–450].

Основу правового регулювання у сфері відновлюваної енергетики в Україні становлять Конституція України, Закони України, підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні угоди, ратифіковані Україною. Головним документом, який визначає стратегічні напрями розвитку енергетики, є Енергетична стратегія України на період до 2050 року, схвалена Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р [2].

Ключовим законодавчим актом, що регулює відносини у сфері відновлюваної енергетики, є Закон України «Про альтернативні джерела енергії» [3]. Цей Закон визначає основні терміни, принципи та механізми розвитку альтернативної енергетики, зокрема стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел.

Також важливим є Закон України «Про ринок електричної енергії» [4], який створює умови для інтеграції виробників «зеленої» енергії в загальний ринок електроенергії. Важливим інструментом стимулю-